

**ΑΠΟΛΥΤΗΡΙΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ Γ΄ ΤΑΞΗΣ
ΗΜΕΡΗΣΙΟΥ ΕΝΙΑΙΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ
ΤΡΙΤΗ 31 ΜΑΪΟΥ 2005
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΘΕΩΡΗΤΙΚΗΣ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ
ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ**

A. Η άποψη του Δ. Ν. Μαρωνίτη είναι ότι και με βάση τα λόγια του ίδιου του Καβάφη το ποίημα «Δαρείος» έχει ένα από τα σημαντικότερα χαρακτηριστικά της Καβαφικής ποίησης, τον ιστορισμό, καθώς χρησιμοποιούνται και αναφέρονται πρόσωπα και γεγονότα άλλων εποχών: (Δαρείος στιχ. 4, Μιθριδάτης στιχ.6, Αμισός στιχ.28, Καππαδόκες στιχ.31, Ρωμαίοι στιχ.14,29)

Πράγματι η ποιητική δράση της ιστορίας τοποθετείται γύρω στο 74 π.Χ., όταν αρχίζει ο τρίτος και τελευταίος πόλεμος του Μιθριδάτη εναντίον της Ρώμης.

Ο ποιητής Φερνάζης (όνομα περσικό) είναι πλαστό και όχι ιστορικό πρόσωπο, ο οποίος γράφει ένα ποίημα, για να κολακέψει το Μιθριδάτη. Με αυτό ως δεδομένο υμνεί το Δαρείο τον Υστάσπου (521 -486 π.Χ.), το μεγαλύτερο βασιλιά της Περσίας, τον οποίο ο Μιθριδάτης θεωρεί προγονό του και με τον οποίο έχει πολλές ομοιότητες: τις ραδιουργίες ή το σκοτεινό τρόπο με τον οποίο ανέβηκαν και οι δύο στο θρόνο, την επεκτατική πολιτική που εφάρμοσαν, το αλαζονικό ήθος τους και την πτώση τους εξαιτίας της «υβριστικής φιλοδοξίας» τους.

Ο Μιθριδάτης ΣΤ', ο επονομαζόμενος Μέγας και Ευπάτωρ (120-63 π.Χ.), ημιελληνισμένος βασιλιάς του Πόντου, άνθρωπος με μεγάλη μόρφωση (λένε ότι μιλούσε 22 γλώσσες) ήταν ο μεγαλύτερος ανταγωνιστής της Ρώμης στην Ανατολή και νικήθηκε από τους Ρωμαίους κατά τον τρίτο Μιθριδατικό πόλεμο, πρώτα από το Λούκουλο και ολοσχερώς από τον Πομπήιο. Εθισμένος στα δηλητήρια, ήταν αδύνατο να αυτοκτονήσει με τέτοιο τρόπο, γι' αυτό έβαλε έναν υπηρέτη του να τον σκοτώσει. Δημιούργησε ισχυρότατη Αυλή και προστάτεψε τα ελληνικά (ελληνικά) Γράμματα και τις Τέχνες.

B1. Σε πολλά σημεία του ποιητικού κειμένου είναι φανερή η καβαφική ειρωνεία. Έτσι:

1. Παρουσιάζεται ο Φερνάζης να θεωρεί *σπουδαίον μέρος* της βιογραφίας του Δαρείου τον τρόπο της ανόδου του στο θρόνο (σπουδαία σημεία είναι βέβαια οι πολιτικές πράξεις και τα πολεμικά έργα ενός βασιλιά και όχι ο τρόπος με τον οποίο έχει καταλάβει την εξουσία), ενώ είναι γνωστός ο άθλιος τρόπος με τον οποίο ο Δαρείος πήρε την εξουσία. Αυτή η «σπουδαιότητα» υπογραμμίζεται με τη λόγια κατάληξη του επιθέτου *σπουδαίον* και με τις μεγαλόστομες φράσεις *χρειάζεται φιλοσοφία και βαθέως σκέπτεται*, οι οποίες χρησιμοποιούνται για να εκφραστεί ένα δίλημμα που βασίζεται στην απάτη.
2. Στο ποίημα του Φερνάζη δίνεται ένας βαρύγδουπος χαρακτηρισμός (*επικό*).
3. Το όνομα του Μιθριδάτη αναφέρεται με πολύ κολακευτικό τρόπο: με τον τίτλο *βασιλεύς*, με τον υμνητικό προσδιορισμό του τίτλου *ένδοξος*, με το δουλοπρεπές και «οικείο» *μας* και με τα συνοδευτικά μεγαλοπρεπή ονόματα *Διώνυσος κ' Ευπάτωρ* (όλα αυτά βέβαια είναι αντίθετα με το πραγματικό ήθος του Μιθριδάτη, που πήρε την εξουσία σκοτώνοντας τον αδερφό του).

4. Το περιεχόμενο των στίχων 17-20 (και κυρίως η φράση *Τι συμφορά!*) δείχνει ότι ο αφηγητής ειρωνεύεται τη στάση του Φερνάζη, για τον οποίο συμφορά του πολέμου είναι η ματαίωση των ελπίδων του για την εύνοια του Μιθριδάτη. Επιπλέον στοιχεία πέραν των όσων ζητά η άσκηση είναι και τα παρακάτω:
5. Ειρωνεία αποτελεί και η επανάληψη του ονόματος του Μιθριδάτη με όλους τους κολακευτικούς και μεγαλοπρεπείς προσδιορισμούς του.
6. Τέλος, ο αφηγητής ειρωνεύεται την ανατροπή των ιδιοτελών σχεδίων του Φερνάζη, προβάλλοντας με τις επιφωνήσεις «*Ατυχία!*» και «*Τι αναβολή*» τη σπουδαιότητα τους.

Ο φανταστικός ποιητής Φερνάζης παρουσιάζεται στο ποίημα να χρησιμοποιεί την ποίηση του για να αποκτήσει την εύνοια των ισχυρών της εξουσίας και στη συνέχεια για να καταξιωθεί ως ποιητής αποστομώνοντας τους επικριτές του (δεν ξέρουμε αν η αρνητική αξιολόγηση των επικριτών του ήταν δίκαιη ή άδικη - αυτό μας είναι αδιάφορο για την αξιολόγηση της στάσης του ποιητή). Όμως στη συνέχεια επηρεάζεται από τη μεταβολή των πολιτικών δεδομένων και μεταβάλλει τη στάση του, μεταβάλλοντας παράλληλα και τις ποιητικές του επιλογές. Στόχος λοιπόν της ποίησης του είναι ακριβώς να τονίσει όλα αυτά τα ποταπά και «μικρά» χαρακτηριστικά του ποιητή Φερνάζη. Όλα αυτά που τον κάνουν να φαντάζει τόσο μικρό ύπουλο και καιροσκόπο. Παράλληλα τονίζει και όλα εκείνα τα στοιχεία που κάνουν έναν άνθρωπο με τη λογική του Φερνάζη να ενθουσιάζεται και να προσπαθεί να κερδίσει ό,τι περισσότερο μπορεί. Η δόξα και οι τιμές του Βασιλιά, η εύνοιά του και ακόμη περισσότερα. Δεν πιστεύει στις πραγματικές, δικές του ικανότητες, φοβάται τη σύγκριση και το αποτέλεσμα της με τους άλλους ποιητές, και γι' αυτό καταφεύγει σε πλάγιους τρόπους.

Μα και ο Βασιλιάς... Για να ενθουσιάζεται και να κολακεύεται από αυτού του είδους τις λογικές, για να μην τις εντοπίζει και να μην τις καταδικάζει, αλλά να τις ενθαρρύνει, είναι μάλλον ίδιος με τους αυλοκόλακες του. Ας θυμηθούμε πώς έχει ανέλθει στην εξουσία.

Έτσι λοιπόν μέσα από την ειρωνεία σκιαγραφείται η μορφή του ποιητή Φερνάζη:

Είναι δουλοπρεπής, κόλακας και καιροσκόπος: τάσσεται με το μέρος του ισχυρού εγκωμιάζοντας και εξυμνώντας τον, αλλά, μόλις φανεί ότι εκείνος θα φύγει από το προσκήνιο της εξουσίας, τον εγκαταλείπει γιατί τότε τα δεδομένα αλλάζουν. Έτσι λοιπόν ο Φερνάζης μπορεί να είναι:

- Εκείνος ο ποιητής που άσημος και άπειρος, αρχικά αν και προβληματίζεται, τελικά υποκύπτει στους πειρασμούς της πραγματικότητας και θέτει την Τέχνη του στην υπηρεσία της εξουσίας. Στη συνέχεια, ανακαλύπτοντας τη ματαιότητα της κολακείας και όντας περισσότερο ώριμος, καταλήγει στην ορθή ποιητική στάση. Ή..
- Εκείνος ο ποιητής που μέσα από προβληματισμό καταλήγει στη λογική της στρατευμένης τέχνης, αλλά όταν τελικά παύει να υπάρχει το φόβητρο της εξουσίας, επανέρχεται, ήρεμος πλέον στην αγνή ποιητική του δημιουργία.

B2. Οι συγκεκριμένοι στίχοι του ποιήματος παρουσιάζουν όλα εκείνα τα υφολογικά και γλωσσικά χαρακτηριστικά της καβαφικής ποίησης:

Εδώ εμφανίζεται η ιδιότυπη γλώσσα του Καβάφη, μια γλώσσα μικτή της ελληνικής παροικίας της Αλεξάνδρειας η οποία διατηρεί τη λόγια παράδοση, την καθαρεύουσα, αλλά μιλά και τη ζωντανή γλώσσα της αγοράς, του καφενείου ή του χρηματιστηρίου. Πολλές από τις λέξεις είναι καθαρά αντιποιοητικές, λέξεις καθημερινές. Το ύφος παρουσιάζεται υποκειμενικό, λυρικό. Παράλληλα εντοπίζεται μια έντονη θεατρικότητα με στοιχεία που πιστοποιούν την εσωτερική κυρίως δράση πλούσια σε διλήμματα, αντιθέσεις ανατροπές και ψυχικές μεταπτώσεις. Σημαντικότερο ρόλο βέβαια στη δραματοποίηση της αφήγησης παίζει η ειρωνεία που λειτουργεί σε πολλά και διαφορετικά επίπεδα.

Στους συγκεκριμένους στίχους έχουμε προσεγμένη χρήση των σημείων στίξης με την οποία ο ποιητής προσπαθεί να δώσει την απαραίτητη βαρύτητα και τις νοηματικές αποχρώσεις που αυτός επιθυμεί. Στόχος του με τον ειρωνικό τόνο και τα κατάλληλα σημεία στίξης να αποδώσει την κατάλληλη ατμόσφαιρα και σ' αυτό βοηθούν και οι ρητορικές ερωτήσεις όπως δίνονται στο τέλος. Το θαυμαστικό και τα εισαγωγικά που χρησιμοποιούνται συνηγορούν σε όλα αυτά ενώ και ο μακροπερίοδος λόγος ο οποίος διακόπτεται μόνο από μικρές παύσεις που γίνονται λόγω της χρήσης κομμάτων προσπαθούν να δώσουν αυτή την ανοιχτή και ελεύθερη σχέση της ποίησης του Καβάφη με την πραγματικότητα, σκιαγραφώντας παράλληλα το πορτρέτο του Φερνάζη αλλά και την αλαζονεία του Μιθριδάτη.

Γ. Ο ποιητής Φερνάζης μετά την ξαφνική αλλαγή των ιστορικών συνθηκών (κήρυξη πολέμου) και αφού αξιολογεί την κατάσταση σε προσωπικό-αρχικά-και συλλογικό-εθνικό-αργότερα-επίπεδο, αλλάζει στάση. Τώρα άλλωστε δεν έχει να κερδίσει κάτι απ' τον Μιθριδάτη, ούτε και να χάσει. Μεταβάλλει λοιπόν τις ποιητικές του επιλογές. Η ποιητική ιδέα τώρα είναι ελεύθερη (πάει και έρχεται). Ο Φερνάζης θα υπηρετήσει την τέχνη του ως γνήσιος λειτουργός, θα γράψει την αλήθεια: *"υπεροψίαν και μέθην θα είχεν ο Δαρείος"* (στιχ.37). Η μεταστροφή του ποιητή τον δικαιώνει ως θεράποντα της ποίησης. Αυτή δεν θα γίνει μέσο υπηρετήσης προσωπικών φιλοδοξιών, ούτε μέσο κολακείας της εξουσίας.

Ο Φερνάζης, λοιπόν, είναι πάνω απ' όλα ποιητής: *"Επίμονα κ' η ποιητική ιδέα πάει κ' έρχεται"* (στ. 34-35). Η συμπεριφορά του, επομένως, προσδιορίζεται και από τις δυο υποστάσεις: του απλού ανθρώπου και του ποιητή. Έτσι, όταν επιχειρεί να λύσει το αρχικό του δίλημμα για τα αισθήματα του Δαρείου τη στιγμή που κατέλαβε την εξουσία η πρώτη ιδιότητα (που υπαγορεύει την επιβίωση με κάθε τρόπο) διευκολύνει τη δεύτερη: η νέα ιστορική πραγματικότητα (η επικράτηση των Ρωμαίων) τον ωθεί στο συμπέρασμα πως ο Δαρείος *"υπεροψίαν και μέθην θα είχεν"* (στιχ.37). Αποφασίζει δηλαδή να δώσει στο ποίημα του αντιμιθριδατική χροιά (εφόσον η κριτική ενάντια στο Δαρείο αφορούσε και τον προγονό του) και να φανεί αρεστός στη διάδοχη κατάσταση, δηλαδή στους Ρωμαίους. Έτσι η υπεροψία περνά από το Δαρείο στο Μιθριδάτη, ρίχνει τη σκιά της στους Ρωμαίους λεγεωνάριους, και στο τέλος σκεπάζει και τον ίδιο τον Φερνάζη.

[Επιπλέον οι υποψήφιοι θα μπορούσαν για τη συγκεκριμένη απάντηση να κάνουν έναν ευρύτερο σχολιασμό γύρω από την ποιητική λειτουργία του Φερνάζη παρουσιάζοντάς τον ως εκείνον τον ποιητή που μέσα από προβληματισμό καταλήγει στη λογική της στρατευμένης τέχνης, αλλά όταν τελικά παύει να υπάρχει το φόβητρο της εξουσίας, επανέρχεται, ήρεμος πλέον στην αγνή ποιητική του δημιουργία.

Σ' αυτή την άποψη συνηγορούν και τα παρακάτω (ότι δηλαδή ο Φερνάνζης δεν είναι τυχοδιώκτης και καιροσκόπος ως το τέλος):

1. Ο Καβάφης ειρωνεύεται σε όλο το ποίημα και για όσο ο Φερνάνζης βρίσκεται στο λάθος ποιητικό δρόμο. Εφόσον δεν υπάρχει από ένα σημείο και μετά ποιητική ειρωνεία, εικάζουμε ότι ο ήρωας του ποιήματος αγγίζει τα πρότυπα και ποιητικά δεδομένα του Καβάφη και γι' αυτό δε συντρέχει λόγος ειρωνείας.
2. Η ποιητική έμπνευση του Φερνάνζη προηγήθηκε και στη συνέχεια μπήκε στη διαδικασία του προβληματισμού γύρω από την προσέγγισή της. Εάν ήταν καιροσκόπος, φυσιολογικά πρώτα θα είχε θέσει το σκοπό και στη συνέχεια θα αναζητούσε ποιητική φόρμουλα προκειμένου να τον πραγματοποιήσει.
3. Εάν ήταν καιροσκόπος δεν θα είχε μπει καθόλου στη διαδικασία του προβληματισμού. Θα ήταν από την αρχή αποφασισμένος για τη στάση που θα κρατούσε.
4. Εάν ήταν καιροσκόπος θα εγκατέλειπε την ποιητική ιδέα του Δαρείου και θα αναζητούσε μια προσφορότερη για την κολακεία του νέου εξουσιαστή, στην προκειμένη περίπτωση τους Ρωμαίους.
5. Εάν ήταν καιροσκόπος από την πρώτη στιγμή θα φρόντιζε να βρει τρόπους προσέγγισης με τη νέα εξουσία και δε θα προχωρούσε σε απ' ευθείας σύγκρουση μαζί της κάνοντας το χαρακτηρισμό «φρικτότατοι εχθροί».]

Δ. Το συγκεκριμένο ποίημα του Άρη Δικταίου είναι ένα **ποίημα για την ποίηση** αλλά παρουσιάζει μια διαφορετική αντίληψη γι' αυτή από αυτή του Καβάφη. Για τον Καβάφη η ποίηση είναι κυρίως διδακτική και μέσα από την ιστορική σκηνοθεσία προβάλλονται σύγχρονες καταστάσεις και χαρακτηριστικά της εποχής και του προσώπου. Η ιστορία είναι πηγή ποιητικής έμπνευσης και η ποίηση πρέπει να είναι ελεύθερη και να μην ποδηγετείται από άλλους σκοπούς και συμφέροντα πέρα από τους καλλιτεχνικούς. Η ποίηση βρίσκεται σε ανοικτή σχέση επικοινωνίας με την πραγματικότητα. Επιπλέον η ποιητική δράση τοποθετείται σε μεταβατικές εποχές.

Ο Άρης Δικταίος αντίθετα έχει μια περισσότερο λυρική προσέγγιση για την ποίηση. Τη θεωρεί συνοδοιπόρο του ανθρώπου, σύντροφό του. Δεν τη θεωρεί μέσο στην υπηρεσία του ποιητή αλλά αυτεξούσια που μόνη της τον κατευθύνει και τον οδηγεί στη ζωή και στη λύτρωση από τις δυσκολίες και τους προβληματισμούς. Γι' αυτόν η ποίηση είναι κάτι άπιαστο, ένα ιδανικό που φέρνει τον άνθρωπο ακόμη πιο κοντά στο θεό. Το εμπνέει και την υπηρετεί. Η ποίηση παρουσιάζεται ως η διάμεσος του ανθρώπου με το θεό, αυτή που μπορεί να τον σώσει από το Θάνατο και να τον βγάλει από τη Μοναξιά και τη Σιωπή. Στόχος της η τέρψη και η ικανοποίηση.

Ο στίχος του είναι ανομοιοκατάληκτος, δεν υπάρχει στροφική διαίρεση και εντοπίζονται αρκετά σχήματα λόγου και εικόνες που υπηρετούν το διάχυτο λυρισμό. Ο λόγος του είναι μακροπερίοδος και συμβάλλει σ' αυτό η διαδοχική υπόταξη των προτάσεών του.

(Οι απαντήσεις είναι ενδεικτικές και γι' αυτό σε κάποια σημεία επεκτείνουν πέρα των ζητούμενων. Στόχος είναι η καλύτερη καθοδήγηση της σκέψης των υποψηφίων)